

วรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรี: การศึกษาเชิงวิเคราะห์

PETCHBURI NIRAS: A CRITICAL STUDY

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรี ในแง่วรรณศิลป์ ธรรมเนียมนิยม ประดิษฐ์การ ในการแต่งวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรี และศึกษาภาพสะท้อนวิถีชีวิตของชาวเพชรบุรี ในเรื่องเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ ที่ปรากฏในนิราศ

จากการศึกษาด้านความงามแง่วรรณศิลป์พบว่า กวีใช้วรรณศิลป์เพื่อทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะท้อนใจ ความนึกคิดและจินตนาการที่เหมือนจริง ทำให้ผู้อ่านมีจินตนาการร่วมไปกับกวี ในด้านการแสดงออก กวีอาศัยวิธีการต่าง ๆ เพื่อสื่อสารให้ผู้อ่านเข้าใจ และเกิดอารมณ์ร่วม ได้แก่ การแสดงออกโดยตรง การแสดงออกในแบบนิพเพทนา การแสดงออกในแบบนิพนธ์เพทนา ในด้านลีลาภาษา การใช้ภาพพจน์มีส่วนเสริมให้วรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรีมีความไพเราะ และชวนติดตาม การเลือกเสียงของคำ และการเล่นคำทำให้เกิดเสียงเสนาะ และความหมายอันลึกซึ้งกินใจ

ผลการศึกษาด้านธรรมเนียมนิยมในการแต่งพบว่า กวีแต่งนิราศเมืองเพชรบุรีแบบเดียวกับกวีในราชสำนัก กล่าวคือ นิราศที่แต่งเป็นคำโคลงมักขึ้นต้นด้วยบทสวดชื่อพระเกียรติ พระมหากษัตริย์ ส่วนนิราศที่แต่งเป็นคำกลอนมักขึ้นต้นด้วยการบอกจุดประสงค์ในการแต่ง และบอกจุดหมายปลายทาง ซึ่งลักษณะร่วมกันของนิราศคำโคลงและนิราศคำกลอน คือ มีบทพรรณนา เช่น บท พรรณนาถึงคนรัก บท พรรณนาสถานที่ บทพรรณนาธรรมชาติ นอกจากนี้กวียังสอดแทรกความรู้ต่าง ๆ และท้ายสุดจบลงด้วยการกล่าวถ่อมตัวหรือบอกความจริงในเรื่องการคร่ำครวญถึงนาง

คำสำคัญ : วรรณกรรมนิราศ, วรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรี

Abstract

In this thesis, the researcher analyzes *Phetchaburi Nirat* (literary works) in the aspects of literary art, tradition, and invention in respect to the composition of the works. The researcher also examines the reflection of the ways of life of Phetchaburi residents as they encompass history, society, culture, tradition, values and beliefs as depicted in these literary works.

In studying aesthetics in the aspect of literary art, the researcher found that poets used literary techniques in arousing emotional responses in readers such that the ideas and imagination of readers are virtually the same as those of the poets they read. In the aspect of expression, poets use various methods

* นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

for communicating with readers such that the latter develop understanding and share emotions. The methods used involve direct expression, the conveyance of empathy with others, and making use of the pathetic fallacy. In the aspect of writing style, the use of imagery ensures that the *Phetchaburi Nirat* convey beauty and that the narration is interesting to follow. In choosing words, euphonious sounds are used along with puns, thereby expressing beauty and depth of meaning.

In studying how tradition is invoked in the *Phetchaburi Nirat*, the researcher found that the poets composed after the fashion of court poets. The *Nirat* composed in the *khlong* style usually began with an encomium lauding the king. *Nirat* composed in the *klon* style usually commenced with the reasons for penning the composition and spoke of travel destinations. Characteristics in common to both the *khlong* and *klon* styles are descriptions of lovers, locales and nature. In addition, poets insert various kinds of information. *Nirat* end with expressions of humility and lamenting the absence of the poets' beloved.

Keyword: Niras, Petchburi Niras

บทนำ

เพชรบุรีเป็นเมืองเก่าแก่ที่มีความสำคัญมาตั้งแต่อดีตกาลทั้งในด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และศิลปวัฒนธรรม มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ และสิ่งก่อสร้าง ตลอดจนวัดวาอารามต่าง ๆ ซึ่งหากเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่น ๆ แล้วจะพบว่า เพชรบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีวัดวาอารามตั้งอยู่มาก สองฟากฝั่งแม่น้ำเพชรบุรีเต็มไปด้วยกำแพงแก้วติด ๆ กัน มีวัดเล็กวัดน้อยถูกสร้างขึ้นด้วยความเลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้าน

ในสมัยก่อน “วัด” เป็นศูนย์กลางของการศึกษาที่สำคัญที่สุด บ้านเมืองใดมีวัดมากย่อมแสดงให้เห็นว่าบ้านเมืองนั้นมีความเจริญทางการศึกษา เพชรบุรีเป็นเมืองที่มีวัดวาอารามมากมาย แม้จะมีวัดที่ร้างไปเป็นจำนวนหลายแห่ง แต่วัดที่ยังเหลืออยู่ ก็อยู่ในลักษณะที่เรียกว่า “ร้างชนกัน” ที่สำคัญคือ มีธรรมเนียมปฏิบัติที่บรรดาพระสงฆ์ทั้งหลาย ไม่ว่าจะพำนักอยู่ยังอารามใดก็มักจะคัดลอกตำราประเภทต่าง ๆ เช่น ตำรายา วรรณคดี หรือคัมภีร์ที่ตนสนใจจนจบเรื่อง เพื่อเก็บรักษาไว้เป็นสมบัติของวัด ด้วยเหตุนี้ต้นฉบับเอกสารโบราณจึงได้รับการสืบทอดและมีอายุยืนยาวมาจนปัจจุบัน

เอกสารสำคัญของชาติ เช่น ไตรภูมิพระร่วง และพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ มีต้นฉบับอยู่ที่เพชรบุรี ทำให้เห็นว่าตั้งแต่สมัยโบราณ เพชรบุรีเป็นแหล่งการศึกษาและเป็นแหล่งรวบรวมวรรณกรรมไว้มาก มีหลักฐานว่าในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงจัดตั้งหอสมุดสำหรับพระนคร มีการนำเอาเอกสารจากเพชรบุรีไปเก็บรักษาไว้ในหอสมุดสำหรับพระนครเป็นจำนวนมาก (นิพัทธ์พร เฟ็งแก้ว, 2550, หน้า 168)

ด้านภูมิศาสตร์ จังหวัดเพชรบุรีตั้งอยู่ในบริเวณภาคกลางของประเทศไทยก่อนลงมาทางใต้ โดยจัดอยู่ในกลุ่มภาคกลางตะวันตก พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดเป็นที่ราบสูง มีภูเขาและป่าไม้ ทิศตะวันออกเป็นที่

ราบลุ่มจรดชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ทิศตะวันตกเป็นที่ราบสูง มีเทือกเขาตะนาวศรีกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยและประเทศพม่า

เพชรบุรีเป็นแหล่งที่มีความน่าสนใจในด้านต่าง ๆ เช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคม การเมือง การปกครอง ดังนั้นจึงเป็นเมืองที่พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์นิยมเสด็จประพาสมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา หรือในการยกกองทัพไปรบกับพม่าตามแถบหัวเมืองปักษ์ใต้ กองทัพหลวงก็จะแวะพักไพร่พลที่เมืองเพชรบุรี นอกจากนี้ยังมีบุคคลสำคัญ เช่น กวีหรือศิลปินที่เดินทางมายังเพชรบุรี และได้พบกับความงามของสภาพบ้านเมือง สิ่งแวดล้อม ผู้คน สถานที่ จึงทำให้กวีหรือศิลปินเกิดแรงบันดาลใจในการแต่งวรรณกรรมขึ้น และวรรณกรรมที่แสดงออกถึงอารมณ์หรือความรู้สึกต่าง ๆ ได้ดีที่สุดก็คือวรรณกรรมนิราศ

นิราศคืองานเขียนที่แสดงถึงการคร่ำครวญถึงความรัก แสดงอารมณ์สะท้อนใจของกวีที่มีต่อนางอันเป็นที่รัก ที่ต้องพลัดพรากจากกัน หรือไม่ได้พลัดพรากจากกัน หรืออาศัยเรื่องราวการพลัดพรากของตัวละครเอกในวรรณคดีมาเป็นแนวทางในการแต่ง และเป็นงานเขียนที่มุ่งบันทึกการเดินทาง โดยแสดงประสบการณ์ที่เป็นจริงของกวี และยังแสดงทัศนะของกวีที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ

ซึ่งแต่งเป็นร้อยกรองหรือร้อยแก้วก็ได้

สำหรับวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรีที่ผู้วิจัยได้ค้นพบที่สมบูรณ์และมีการพิมพ์เผยแพร่แล้ว มีทั้งวรรณกรรมนิราศรุ่นเก่าที่มีอายุตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย มาจนถึงในราว พ.ศ. 2471 และวรรณกรรมนิราศรุ่นปัจจุบันที่เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2537 มาจนถึงปัจจุบัน

วรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรีที่มีอายุเก่าแก่ที่สุด คือ นิราศเมืองเพชรบุรี จำนวนของ หม่อมกิมแสน ซึ่งเป็นนิราศคำกลอนเพียงเรื่องเดียวในสมัยกรุงศรีอยุธยา และสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นนิราศคำกลอนเรื่องแรกของประวัติศาสตร์วรรณคดีไทยด้วย

ด้วยความที่เพชรบุรีเป็นเมืองที่มีวรรณกรรมนิราศมากเมืองหนึ่ง จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติและความเป็นมาของวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรี เพราะวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรีเปรียบประดุจ “มณีเม็ดหนึ่ง แต่เป็นมณีที่ตกตมหรือถูกมองข้ามไป” (ขวัญดี รักพงศ์, 2525, หน้า 79) ดังนั้นถ้าหากมีการศึกษาวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรีอย่างจริงจัง อาจทำให้วงวรรณคดีไทยเกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังได้

วรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรีสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการสร้างสรรค์สิ่งที่ไพเราะงดงามของมนุษย์ และแสดงความสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ คือ ประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ ดังนั้นการศึกษาวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรี จึงทำให้ผู้ศึกษาเห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีที่มีต่อสังคม ได้รับรู้ถึงโลกทัศน์ของผู้คนในสังคมที่สะท้อนผ่านทางวรรณคดี

การศึกษาวเคราะห์วรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรีเป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษา ซึ่งนอกจากจะเป็นการเชิดชูเกียรติกวีผู้สร้างสรรค์วรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรี และเพื่อเผยแพร่วรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรี

ให้เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปแล้ว ยังเป็นการสืบสานให้วรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรีอยู่กับชาวเพชรบุรีและ
วงวรรณคดีของไทยไปตราบนานเท่านาน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำต้นฉบับวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรี ที่มีต้นฉบับสมบูรณ์ และได้รับการ
พิมพ์เผยแพร่แล้วมาศึกษา ซึ่งมีจำนวน 19 เรื่อง คือ

1. นิราศเมืองเพชรบุรี จำนวนของ หม่อมมกิมเสน (รัชกาลพระเจ้าบรมโกศ)
2. นิราศนรินทร์ จำนวนของ นายนรินทร์เบศร (อิน) (พ.ศ. 2352)
3. นิราศเมืองเพชร จำนวนของ สุนทรภู่ (พ.ศ. 2388-2392)
4. นิราศเมืองเพชร จำนวนของ กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ (พ.ศ. 2417-2427)
5. นิราศเขาลูกช้าง จำนวนของ นายต่วน (พ.ศ. 2429)
6. นิราศเขาหลวง จำนวนของ ขุนวรการ (หลังปี พ.ศ. 2448)
7. นิราศบ้านแหลม จำนวนของ นายพิน (ก่อนปี พ.ศ. 2461)
8. นิราศหาดเจ้าสำราญ จำนวนของ นายเฟื่อง ชาวลิ (พ.ศ. 2464)
9. นิราศชะอำ จำนวนของ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ (พ.ศ. 2471)
10. นิราศเขาย้อย จำนวนของ ป. เขียวภิรมย์ (พ.ศ. 2537)
11. นิราศหนองไม้เหลือง จำนวนของ อาจารย์ประสิทธิ์ ธีรานันท์ (พ.ศ. 2538)
12. นิราศวัดพระรูป จำนวนของ ป. เขียวภิรมย์ (พ.ศ. 2540)
13. นิราศถ้ำจันทน์ จำนวนของ อาจารย์ทองใบ แทนมณี (พ.ศ. 2544)
14. นิราศบ้านโพธิ์ จำนวนของ อาจารย์ทองใบ แทนมณี (พ.ศ. 2545)
15. นิราศวัดศิระคาม จำนวนของ เณรมอญใหม่ (พ.ศ. 2546)
16. นิราศวัดแก่นเหล็ก จำนวนของ ช. ชลาลัย (พ.ศ. 2547)
17. นิราศวัดพิก จำนวนของ วณิพก ณ พริบพรี (พ.ศ. 2548)
18. นิราศวัดป่าแป้น จำนวนของ อาจารย์ทองใบ แทนมณี (พ.ศ. 2549)
19. นิราศเพชรบุรี จำนวนของ อาจารย์ชำนาญ นิลสุข (พ.ศ. 2551)

พัฒนาการของวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรี

จากการศึกษาประวัติวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรีทั้ง 19 เรื่อง ทำให้เห็นถึงพัฒนาการของนิราศ
เมืองเพชรบุรีในหลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านธรรมเนียมนิยมในการแต่ง ซึ่งโดยภาพรวมแล้ว นิราศที่แต่งในสมัย
กรุงศรีอยุธยาตอนปลาย รัชกาลสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ มาจนประมาณ พ.ศ. 2471-2472 มีธรรมเนียมนิยม
ในการแต่งในลักษณะที่เป็นมัทนาศิลป์ มีสำนวนประคิษฐ์ เล่นคำ เล่นความ เน้นเสียงเสนาะ และโวหาร

ไพเราะเป็นสำคัญ อีกทั้งทำหน้าที่เป็นวรรณกรรม เพื่ออารมณ์ มากกว่าเป็นวรรณกรรมเพื่อปัญญา และเนื้อหาของนิราศนั้นมีขนาดยาว

ลักษณะของนิราศเริ่มเปลี่ยนแปลงไปตั้งแต่ พ.ศ. 2537 ทั้งในด้านความคิด และรูปแบบกล่าวคือนิราศเริ่มมีขนาดสั้นลง และเน้นข้อคิดมากกว่าที่จะเน้นในด้านการพรรณนาอารมณ์ ส่วนในด้านรูปแบบนั้นยังคงแต่งตามรูปแบบที่มีมาแต่เดิม แต่มีการเปลี่ยนแปลงบ้าง เช่น การใช้ถ้อยคำ อีกทั้งมีการคิดค้นทลัทธิแบบใหม่เพื่อใช้ในการแต่งนิราศด้วย

วรรณศิลป์ ธรรมเนียมนิยม และประดิษฐกรรมในวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรี

วรรณศิลป์ เป็นคุณสมบัติที่ทำให้วรรณกรรมเป็นวรรณคดี วรรณศิลป์ คือ ศิลปะในการแต่งหนังสือ หัวใจของศิลปะทั้งหลาย คือ สุนทรียภาพ หรือความประณีตงดงาม ซึ่งได้แก่ ความงามของภาษา ความงามของเนื้อเรื่องที่กลมกลืนกับรูปแบบ ความงาม ความมีสาระ ของข้อคิดเห็น หรือแนวคิดที่แฝงอยู่ในเนื้อเรื่อง (กุหลาบ มัลลิกะมาส, 2555, หน้า 110) ส่วนความงามที่สำคัญที่สุดของการสร้างวรรณกรรมก็คือ วิธีแต่ง และวิธีแต่งที่สวยงามที่สุดก็คือ การนำองค์ประกอบต่าง ๆ ของวรรณกรรมมาผสานเข้ากันได้อย่างประณีตลงตัว (สิทธา พิณภูวตล และนิตยา กาญจนะวรรณ, 2520, หน้า 4) ดังนั้น การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์ จึงเป็นการ ศึกษาในเรื่องศิลปะการแต่ง ความรู้ลึกนึกคิด และจินตนาการ โดยศึกษาผ่านตัวบทที่กวีได้ถ่ายทอดไว้

ผลการวิจัยพบว่า วรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรี มีคุณค่าทางด้านวรรณศิลป์ โดยเริ่มจากอารมณ์ สะเทือนใจ จากนั้นอารมณ์สะเทือนใจ จึงแปรเปลี่ยนไปเป็นความนึกคิดและจินตนาการซึ่งเป็นจินตนาการแบบเหมือนจริง ในส่วนของการแสดงออกหรือการแสดงอารมณ์ของกวีก็มีทั้งการแสดงออกโดยตรง ซึ่งกวีคิดอย่างไร เห็นสิ่งใด ก็แสดงออกไปอย่างนั้น การแสดงออกในแบบ นิพเทศนา คือ กวีได้กำหนดให้สิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ ให้มีอารมณ์หรือความรู้สึกอย่างมนุษย์ การแสดงออกในแบบนิพนธ์นิพเทศนา คือ กวีได้นำเอา กิริยาอาการของมนุษย์ไปใส่ให้กับสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ และในส่วนของลีลาภาษา การเปรียบเทียบโดยใช้ภาพพจน์ช่วยทำให้เนื้อหาของวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรีมีความชัดเจนขึ้น นอกจากนี้ยังทำให้ผู้อ่านได้รับอรรถรสจากการสร้างจินตนาการของตนเองพร้อมไปกับจินตนาการของผู้แต่ง นอกจากการใช้ภาพพจน์แล้ว การเลือกเสียงของคำ และการเล่นคำ ยังช่วยทำให้บทประพันธ์มีความไพเราะรื่นหู กินใจ และสะเทือนอารมณ์ ทั้งยังช่วยเสริมให้ผู้อ่านได้เห็นทั้งภาพและเสียงไปตามจินตนาการของกวี

ธรรมเนียมนิยม หมายถึง สิ่งที่กวีนิยมใช้ในการประพันธ์สืบมา จนกลายเป็นกฎเกณฑ์หรือแบบแผนในภายหลัง

สำหรับการวิเคราะห์เรื่องธรรมเนียมนิยมในการแต่ง ผลการวิจัยปรากฏว่าการแต่งวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรี มีธรรมเนียมนิยมในการแต่งแบบเดียวกับการแต่งนิราศของกวี ในราชสำนัก กล่าวคือ ถ้าเป็นนิราศคำโคลงก็นิยมขึ้นต้นด้วยรายสวดชื่นชมความงามของบ้านเมือง สรรเสริญพระเกียรติยศ และเชิดชูพระ

บรมเชษฐาภาพของพระมหากษัตริย์ ถ้าเป็นนิราศคำกลอนก็จะไม่มีบทสวดหรือบทไหว้ครู แต่จะเริ่มเรื่องด้วยการกล่าวถึงจุดประสงค์ในการแต่ง บอกจุดหมายปลายทาง มีการพรรณนาคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รัก มีบทฝากนาง มีบทพรรณนาคร่ำครวญถึงสถานที่ที่เดินทางผ่าน นอกจากนี้ยังมีบทพรรณนาธรรมชาติ โดยสอดแทรกทัศนะ และความรู้ในเรื่องต่าง ๆ เมื่อจบนิราศแล้ว กวีก็มักจะลงท้ายด้วยการถ่อมตัวว่าตนเองมีฝีมือ ด้อยในเชิงกวี หรือแถลงความจริงในเรื่องการคร่ำครวญถึงนาง

ประดิษฐการ หมายถึง การคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่ไม่เคยมีผู้ใดกระทำมาก่อน ทั้งนี้อาจเป็นคำพูด หรือการแสดงออกในลักษณะของรูปแบบ หรือเนื้อหาใหม่ ๆ ประดิษฐการนี้ แบ่งออกได้ 3 ประเภท (มานะ นามสุริยะ, 2542, หน้า 162) คือ

1. ประดิษฐการนฤมิต (Originative Invention) คือ การสร้างสรรค์สิ่งแปลกใหม่ ที่ไม่เคยมีมาก่อน ทั้งในด้านรูปแบบ แนวคิด และเนื้อหา
2. ประดิษฐการเสริมแบบ (Reproductive Invention) คือ การนำเอาความคิดที่มีอยู่แล้วมาดัดแปลง เป็นรูปแบบใหม่ ทำให้ชัดเจนขึ้น ไพเราะและน่าอ่านมากยิ่งขึ้น
3. ประดิษฐการจัดแบบ (Methodizing Invention) คือ การรวบรวม เรียบเรียง จัดเข้าหมวดหมู่ให้มีลักษณะเด่นชัด และน่าสนใจมากขึ้น

ในประเด็นเรื่องประดิษฐการพบว่า กวีแสดงประดิษฐการไว้ 2 แบบ คือ ประดิษฐการ นฤมิต และประดิษฐการเสริมแบบ ซึ่งปรากฏในนิราศถ้ำจันทร์ 2 แบบ คือ ประดิษฐการนฤมิต และประดิษฐการเสริมแบบ และนิราศบ้านโพธิ์ 1 แบบ คือ ประดิษฐการเสริมแบบ โดยนิราศ ทั้งสองเรื่องนี้เป็นผลงานการประพันธ์ของอาจารย์ทองใบ แทนมณี

ภาพสะท้อนประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม และความเชื่อ ในวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรี

การศึกษาวรรณคดีนั้น ผู้ศึกษาจำเป็นต้องเรียนรู้ประวัติศาสตร์ เพราะเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มีส่วนในการสร้างวรรณคดี หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งของวรรณคดี (สิทธา พินิจภูวดล, 2522, หน้า 1)

มีคำกล่าวว่วรรณคดีมีลักษณะอย่างเดียวกับประวัติศาสตร์ คือ ทำหน้าที่บันทึกเหตุการณ์ ที่เกิดขึ้นในสังคม แต่ต่างกันตรงที่ว่า ประวัติศาสตร์เป็นงานที่รวบรวมข้อมูลต่างๆ เพื่อหาข้อเท็จจริง แต่วรรณคดีเป็นงานศิลปะที่มุ่งแสดงอารมณ์ จินตนาการ ความงาม และความไพเราะ ทำให้ในบางครั้ง กวีจึงมองข้ามข้อเท็จจริงไป หรือบางครั้งกวีอาจห่อหุ้มข้อเท็จจริงด้วยความงามอีกชั้นหนึ่ง ดังนั้นวรรณคดีจึงอาจเป็นข้อมูลเสริมในการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติแต่ไม่อาจมุ่งเอาความเป็นจริงได้เท่ากับเอกสารทางประวัติศาสตร์ (รินฤทัย สัจจพันธุ์, 2553, หน้า 22)

จากการศึกษาตัวบทวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรี ทำให้เห็นภาพสะท้อนของเมืองเพชรบุรีในหลาย ๆ ด้าน คือ

ด้านประวัติศาสตร์พบว่า เพชรบุรีเป็นเมืองเก่าแก่ ที่สั่งสมอารยธรรมและความเจริญมาอย่างยาวนาน ความเป็นเมืองสำคัญ จึงทำให้เพชรบุรีปรากฏบทบาทเด่นชัด ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเรื่อยมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์

ด้านสภาพสังคมพบว่า เพชรบุรีเป็นเมืองที่มีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ เพราะเป็นเมืองท่าทางทะเลที่สำคัญ แต่หลังจากที่รัฐบาลสร้างถนนเพชรเกษมเพื่อเป็นเส้นทางสู่ภาคใต้ จึงทำให้เศรษฐกิจของเพชรบุรีต้องซบเซา และหมดความสำคัญของการเป็นเมืองท่าทางทะเลไปในที่สุด ในส่วนของการประกอบอาชีพสะท้อนให้เห็นว่า ในอดีตชาวเพชรบุรีส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำสวนตาล ทอผ้า ประมง และค้าขาย แต่ปัจจุบันเนื่องจากสภาพสังคมแปรเปลี่ยน จึงทำให้การประกอบอาชีพบางอย่างต้องยุติไป เช่น การค้าบุงหรือของแม่ย่าน การทอผ้าของชาวบ้านสมอพลือ นอกจากนี้อาชีพบางอย่างก็กำลังจะสูญไป เช่น อาชีพทำสวนตาลเพราะขาดผู้สืบต่อ และชาวสวนตาลมักขายที่ให้แก่นายทุนเพื่อหวังผลกำไร

ด้านวัฒนธรรม สะท้อนให้เห็นถึงความงามทางศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเมืองเพชรบุรี ที่ช่างชาวเพชรบุรีได้สร้างสรรค์ขึ้นไว้อย่างงดงาม ดังจะเห็นได้จากโบราณสถานต่าง ๆ ภายในวัดใหญ่สุวรรณาราม ขนมห้างเมืองเพชรบุรีที่ขึ้นชื่อและเป็นเอกลักษณ์ ได้แก่ ขนมห้างบับน ขนมห้างแกง และข้าวเกรียบงาสมุนไพรเรื่องพระมาลัยฉบับวัดพระรูปที่มีอยู่ 3 ฉบับ แสดงให้เห็นถึงความนิยมในการฟังกลอนสวด และการสร้างหนังสือสมุนไพรเพื่ออุทิศให้แก่ญาติผู้ใหญ่ที่ล่วงลับ หนังสือวัดพลับพลาชัยแสดงให้เห็นถึงศิลปะการแสดงของเมืองเพชรบุรีในอดีตที่งดงามและอลังการ

ด้านประเพณี สะท้อนให้เห็นถึงการประกอบพิธีกรรมและการละเล่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเพชรบุรี เช่น การเล่นผี และการลงข่วงเกี่ยวสาวของชาวไทยทรงดำ

ด้านค่านิยม สะท้อนให้เห็นถึง การปฏิบัติตนของชาวเพชรบุรีในเรื่องที่เกี่ยวกับ ลักษณะนิสัย ความประพฤติ ความชอบ ความโอบอ้อมอารี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความจงรักภักดีในสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นต้น

ด้านความเชื่อ สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของชาวเพชรบุรีในเรื่องเทวดา เหล็กไหล ยาอายุวัฒนะ ความฝัน และที่สำคัญที่สุด คือ ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของแม่น้ำเพชรบุรี

อภิปรายผล

จากการศึกษาวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรีทั้ง 19 เรื่องตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ทำให้ผู้วิจัยพบประเด็นอื่น ๆ ที่น่าสนใจอีกมาก เช่น เรื่องพัฒนาการด้านรูปแบบคำประพันธ์ที่ใช้แต่งวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรี พัฒนาการด้านเนื้อหา การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวัฒนธรรม ทศนคติของกวีต่อเมืองเพชรบุรี นอกจากนี้ข้อมูลจากวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรีทั้ง 19 เรื่อง ยังมีส่วนสำคัญในการศึกษาเรื่องราวของเมืองเพชรบุรีในอดีตและปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษาประวัติศาสตร์เมืองเพชรบุรี ทำให้เห็นพัฒนาการด้านรูปแบบคำประพันธ์ที่ใช้แต่งวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรีว่า มีพัฒนาการน้อย ที่กล่าวคั้งนี้เพราะพิจารณาจากระยะเวลาที่แต่งวรรณกรรม ซึ่งเริ่มตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จนถึง พ.ศ. 2540 (ประมาณ 240 ปี) รูปแบบในการแต่งคำประพันธ์มิได้มีการพัฒนาเลย ในช่วงนี้กวีนิยมแต่งโดยใช้คำประพันธ์ที่นิยมกันในสมัยนั้น กล่าวคือ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายนิยมแต่งนิราศด้วยกลอน พอมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ประมาณรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย การแต่งนิราศคำโคลงได้รับความนิยมมากขึ้น จึงปรากฏรูปแบบการแต่งนิราศเมืองเพชรบุรีเป็นคำโคลงด้วย พอมาถึงรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวการแต่งนิราศคำกลอนได้รับความนิยมอีก ดังนั้นวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรีจึงแต่งด้วยคำกลอนเป็นส่วนใหญ่ ครั้น พ.ศ. 2544 รูปแบบคำประพันธ์ที่ใช้แต่งวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรีเริ่มเปลี่ยนไป กล่าวคือ มีผู้คิดค้นลักษณะในการแต่งนิราศขึ้นใหม่ โดยการนำเอารูปแบบคำประพันธ์ที่มีอยู่เดิมมาผสมผสานกันจนเกิดเป็นฉันทลักษณ์ใหม่ที่เรียกว่า กลอนห่อโคลง แต่ก็ใช้แต่งนิราศในปีที่คิดขึ้นได้แค่ปีเดียว หลังจากนั้น ไม่ปรากฏว่ามีการแต่งนิราศเป็นกลอนห่อโคลงอีกเลย

ในส่วนของพัฒนาการด้านเนื้อหา เมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์เมืองเพชรบุรีทั้ง 19 เรื่อง พบว่ามีพัฒนาการคงที่ คือ ยังคงเริ่มต้นด้วยบทสวด ถ้านิราศเรื่องนั้นแต่งเป็นคำโคลง เมื่อจบบทสวดแล้วก็จะกล่าวฝากนางไว้กับเทพดา ฟาดิน แต่ถ้าเป็นนิราศคำกลอนก็เริ่มเรื่องด้วยการคร่ำครวญถึงการจากนาง มีบทชมธรรมชาติและพรรณนาสถานที่ โดยนำมาเปรียบเทียบกับนางอันเป็นที่รัก ตอนจบเรื่องมีการบอกจุดประสงค์ในการแต่ง มีคำกล่าวถ่อมตนของกวี

เมื่อพิจารณาประเด็นด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมปรากฏว่าสังคมเมืองเพชรบุรีมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและสภาพแวดล้อม ทั้งนี้พิจารณาจากระยะเวลาของการแต่งนิราศเมืองเพชรบุรีทั้ง 19 เรื่อง (ประมาณ 250 ปี) ปรากฏให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจน เช่น สภาพการเดินทางซึ่งในสมัยก่อนการคมนาคมจะอาศัยเรือเป็นส่วนใหญ่ แต่พอระยะหลังการคมนาคมเปลี่ยนเป็นการสัญจรโดยรถยนต์ ทำให้เรือที่เคยใช้เป็นพาหนะหมดความนิยมไป ในเรื่องของสภาพแวดล้อมก็เปลี่ยนแปลงไปมาก ทั้งนี้พิจารณาจากนิราศบ้านแหลมซึ่งอดีตเคยเป็นสถานที่สำคัญ คือ เป็นศูนย์กลางทางการค้าทางทะเลขนาดใหญ่ ทุก ๆ วันจะมีเรือสินค้าจากต่างแดนมาจอดพักเรือ และซื้อสินค้ากลับไปเป็นจำนวนมาก แต่เมื่อมีการสร้างถนนเพชรเกษมเพื่อเป็นเส้นทางคมนาคมสู่ภาคใต้ จึงทำให้บ้านแหลม ยุติบทบาทของการเป็นศูนย์กลางการค้าทางทะเลไปในที่สุด

เมื่อความเจริญจากเมืองหลวงเริ่มเข้าไปถึง ทำให้สังคมเมืองเพชรบุรีได้รับผลกระทบบ้าง เช่น ปัจจุบันชาวบ้านนิยมขายสวนตาลให้กับนายทุนที่มั่งคั่งสร้างสถานประกอบการ ส่งผลให้ไม่มีใครทำสวนตาล ดังนั้นต้นตาลจึงถูกโค่นเพื่อนำไปแปรรูปเป็นเฟอร์นิเจอร์ และขายส่งออกให้แก่ชาวต่างชาติ

เมื่อกระแสวัฒนธรรมจากต่างประเทศเริ่มหลั่งไหลเข้ามาในประเทศไทย ก็ได้มีการรับวัฒนธรรมจากต่างประเทศเข้ามาปรับใช้ในสังคมบ้าง แต่ด้วยความที่เพชรบุรีเป็นแหล่งที่มีความเจริญทางด้าน

วัฒนธรรมสูง จึงปรากฏว่าวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวเพชรบุรียังคงได้รับการสืบทอดต่อ ๆ กันมา แต่ได้มีการปรับให้เข้ากับสถานการณ์บ้างในปัจจุบัน

ด้านมุมมองหรือทัศนคติของกวีทั้งที่เป็นชาวเพชรบุรี และเป็นชาวเมืองอื่น แต่มีโอกาสดำเนินทางมาเพชรบุรี กล่าวไว้ว่า เพชรบุรีเป็นเมืองที่สวยงาม อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติ เป็นดินแดนแห่งศิลปะ ธรรมชาติ ที่ช่วยสร้างสรรค์และจรรโลงใจให้ชาวเพชรบุรีมีความรักในถิ่นฐานของตน

นอกจากนี้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาประวัติศาสตร์เมืองเพชรบุรีทั้ง 19 เรื่องเป็นข้อมูลที่ทำให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของเมืองเพชรบุรีได้เป็นอย่างดี ผู้สนใจในเรื่องเพชรบุรีศึกษา อาจนำเอาวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ ที่ยังตกสำรวจ เช่น วรรณกรรมศาสนา วรรณกรรมชาดก วรรณกรรมคำสอน วรรณกรรมประวัติศาสตร์ วรรณกรรมขนบธรรมเนียมประเพณี วรรณกรรมการแสดง มาปริวรรต เพื่อเป็นการรักษาต้นฉบับให้คงอยู่กับวงวรรณคดีไทย และเพื่อค้นหาค้นหาองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่ซ่อนอยู่ในต้นฉบับวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาศาสตร์ต่าง ๆ ได้ต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรีในด้านอื่น ๆ เช่น อิทธิพลวรรณกรรมราชสำนักที่มีต่อวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรี โลกทัศน์ของชาวเพชรบุรีที่สะท้อนจากวรรณกรรมนิราศ ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ปรากฏในวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรี
2. ควรนำวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ ที่ปรากฏต้นฉบับในเมืองเพชรบุรี มาศึกษาเปรียบเทียบกับวรรณกรรมนิราศ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเมืองเพชรบุรีมากขึ้น
3. ควรนำเอาข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรี ไปบูรณาการร่วมกับการสอนวิชาประวัติศาสตร์ เพื่อเปรียบเทียบเรื่องราวในประวัติศาสตร์ กับวรรณคดีว่าเหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร และข้อมูลด้านใดมีเหตุผลที่น่าเชื่อถือมากกว่ากัน

เอกสารอ้างอิง

- กุหลาบ มัลลิกะมาส, คุณหญิง. (2555). *ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ขวัญดี รักพงศ์. (2525). ดั่งมณีเม็ดหนึ่ง. ใน *วารสารภาษาและหนังสือ*, 7(2), 43-46.
- นิพัทธ์พร เฟ็งแก้ว. (2550). *เล่าเรื่องเมืองเพชร*. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์คำสำนักพิมพ์.
- น้อมนิจ วงศ์สุทธิธรรม. (2549). *วรรณกรรมนิราศ* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- มานะ นามสุริยะ (2542). *วรรณคดีนิราศ*. โครงการตำราวิชาการราชภัฏเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ 6 รอบ, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบุรี.
- รินฤทัย สัจจพันธุ์. (2553). *ความรู้ทั่วไปทางภาษาไทย ตอนที่ 3 วรรณคดีไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ล้อม เฟ็งแก้ว. บรรณาธิการ. (2525). *ประชุมนิราศเมืองเพชรบุรี*. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครพิมพ์.
- ลีททา พิณีจิวคณ และนิตยา กาญจนะวรรณ. (2520). *ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงกมล.
- ลีททา พิณีจิวคณ. (2522). *วรรณกรรมสุโขทัย* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.